

BERTO ŠALAJ PROFESOR POLITIČKIH ZNANOSTI SA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
I KOAUTOR KNJIGE "DOBAR, LOŠ ILI ZAO? POPULIZAM U HRVATSKOJ"

SECIRANJE
POPULIZMA

Razotkrije li se Živi zid
SVJETONAZORSKI,
MOGAO BI IZGUBITI
POLA SVOJIH GLASAČA

ČINJENICA JE DA JE EU OZBILJNO UGROŽENA

SINČIĆ JE ŠKOLSKI PRIMJER POPULISTIČKE IDEOLOGIJE

Pernar i Sinčić u parlamentu nisu htjeli glasati kada se ratificirala Istanbulska konvencija. I to nije bilo bez vruga, jer 50 posto njihovih birača bilo je za ratifikaciju, a isto toliko protiv. Oni igraju klasično populistički, kaže Šalaj

RAZGOVARAO
Zvezdan STRAHINJA
SNIMIO Dejan ŠTIFANIĆ

Narod je uvijek dobar i pošten, elite su loše i korumpirane. To su glavna opća mjesta koja u svojim govorima koriste populisti diljem Europe, pa i u Hrvatskoj. Još ako se pritom koriste direktnom neuvijenom retorikom, toliko primamljivijom od birokratskog rječnika mainstream političara, tim im je teže odoljeti.

No, profesor političkih znanosti dr.sc. Berto Šalaj sa Sveučilišta u Zagrebu, koji je s dr.sc. Marijanom Grbeša upravo objavio knjigu "Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj" (TIM Press, Zagreb), kod nas prvo znanstveno djelo koje se bavi ovim fenomenom, upozorava da samo demagogija i prazna obećanja nisu dovoljni za identificiranje populizma. Uz pozivanje na narod i raskrinkavanje elita, glavna je značajka populista da se još nisu stigli umrljati vlašću. O tome smo s profesorom Šalajem razgovarali u Puli, uoči predstavljanja knjige u Društvenom centru Rojč.

- Ako kažete da je populizam davanje lažnih obećanja i njihovo neispunjavanje onda ćete doći do paradoksalne situacije da su populisti HDZ, SDP i IDS, jer su nam dužni za čitav niz neispunjenih obećanja, a nisu populisti Živi zid jer još nismo vidjeli hoće li oni ispuniti obećanja. Zato je puno bolje pristupiti populizmu kao ideologiji, jer nam ona omogućuje da shvatimo kako je moguće da Ivan Vilibor Sinčić i Ivan Pernar dobivaju 15 posto glasova, kaže Šalaj.

Primjer Trumpa

- Nudite li nam odgovor u knjizi na pitanje da li je populizam dobar, loš ili zao?

- U knjizi smo dijelom odstupili od mainstream paradigme da je populizam gotovo isključivo loš, dok je za puno autora on zapravo - zao! Idu tako daleko da kažu da je on suvremeni oblik fašizma. Ne slažemo se s tim, ali priznajemo da može biti loš u određenim segmentima, najviše u segmentu da uvijek inzistira na volji većine. "Sve što narod i većina želi, mora se ostvariti". Pa ako narod želi ukinuti Ustavni sud ili želi oduzeti prava određenim manjinama,

kažu, onda to treba napraviti. Drugim riječima, ugrožava liberalni segment suvremenih liberalnih demokracija kao što su vladavina prava i manjinska prava. Populizam bi u pitanje doveo normalno funkcioniranje suvremenih društava, jer ako ukinete ustavni sud, središnju banku i čitav niz institucija, teško će jedno kompleksno društvo funkcionirati. No, treba populizam shvatiti, možda ne kao dobar, ali kao korektiv nedostacima suvremenih demo-

narušen, pa kada Andrej Plenković, Zoran Milanović i Boris Miletić više ne mogu uvjeriti građane da će im donijeti bolji život, onda se građani okreću Pernaru, Sinčiću i Boži Petrovu. To treba biti znak da nešto treba mijenjati.

- Hoće li populisti zaista nešto i mijenjati kada dođu na vlast?

- To je zanimljivo pitanje jer zapravo nismo ih imali prilike vidjeti kada osvoje vlast. Još nemamo dovoljno stvarnih primjera, ali ćemo ih izgleda imati. Imamo sada Donalda Trumpa u SAD-u, Pravo i pravdu u Poljskoj, imamo najnoviji slučaj talijanske vlade koja je čista populistička vlada dviju populističkih stranaka i sada gledamo i pratimo što se događa kada populisti osvoje vlast. Danas je neki generalni stav da su opa-

je u prvom krugu predsjedničkih izbora otvorio čitav niz pitanja, koje su onda prihvatili i Ivo Josipović i Kolinda Grabar-Kitarović. Populisti na vlasti neće preko noći, revolucijom, uništiti liberalnu demokraciju. Postupno uništavaju njene temelje i liberalne demokracije umiru polako. Pogledajte što radi Recep Tayyip Erdogan u Turskoj ili Trump u SAD-u. Mi ne znamo do kuda će taj proces erozija doći.

- Koliko je populizam opasan za Europsku uniju?

- Nepojmljiva nam je bila ideja da bi Velika Britanija mogla istupiti iz EU-a, a imate takvih opcija i u Francuskoj i u Nizozemskoj koje su najavile referendum o izlasku iz EU-a ako dođu na vlast. Imate Viktora Orbana u Mađarskoj, Poljsku, Češku, Slovačku koji se protive čitavom nizu mjera EU-a. Činjenica je da je EU ozbiljno ugrožena. Za sada jesu u Europskom parlamentu populisti i dalje u debeloj manjini, ali...

Doza panike

- Da li je realno da bi Živi zid, ako dobije dovoljno mandata, sastavio vladu? Po njihovoj retorici, oni su ljudi opozicije.

- Tako je. U medijima i među mainstream političarima postoji doza panike, vidite da i premijer Plenković kaže da je jedna od glavnih zadaća Vlade borba protiv populizma, ali teško je zamisliti da bi Živi zid mogao doći u poziciju da formira parlamentarnu većinu, onda i vladu. Međutim, nezamislivo nam je bilo i da bi Trump mogao postati predsjednik SAD-a, a da bi Pokret pet zvijezdica i Liga mogli imati vladu u Italiji. Mi u Hrvatskoj i dalje imamo stabilan stranački duopol HDZ-a i SDP-a i čini se da će se to i nastaviti. Ali neće moći trajati vječno ako te stranke ne promjene svoje ponašanje. Ako nastave po starom sigurno će otvarati prostor u kojem bi netko vješt mogao mobilizirati građane. Hoće li to biti Živi zid, Pametno ili neka treća populistička opcija? Već sada imamo da 50 posto ljudi ne izlazi na parlamentarne izbore i to je ogromni potencijal za vještu populističku opciju. Iskreno, meni se Sinčić i Pernar ne čine dovoljno uvjerljivi, mislim da je između 15 i 20 posto glasova njihova gornja granica. Ali, možda se pokažem naivan kao i talijanski politolozi u njihovom slučaju.

- Što dakle ne valja u najrazvijenijoj 8. izbornoj jedinici, Istri i Rijeci, pa da sve jači Živi zid prijeti IDS-u i SDP-u?

Populizam je i stalno korištenja pojma "uhljeb"

- U kavom su donosu mediji i populisti?

- Kerum je stalno inzistirao na tome da ga mediji žele uništiti, ali mainstream mediji, i kada su protiv populista, daju im prostora, daju im kisik da dišu. Oko 97 posto glavnih američkih medija bilo je za Hillary Clinton, tri posto neutralno, ali je ipak pobijedio Trump. To je jedan paradoksalan odnos. Dio medija je protiv populista, ali su im i previše zanimljivi da bi ih ignorirali. Ta tko može odoljeti Grillu ili Trumpu? S druge strane, dio medija zapravo jaše na populističkom valu. Pogledajte portal Indeks, on kritizira sve političke elite, tvrdeći da su oni kao medij službi građana. Populizam je i stalno korištenje pojma "uhljeb" za političare i zaposlenike u javnoj upravi, kojim se podriva povjerenje u politiku i stvara plodno tlo za populističku opciju. A sigurno da populisti jako dobro koriste medije nove generacije, internet i društvene mreže. Novi mediji uvijek odgovaraju političkim autsajderima. Jer, u politiku ulaze nove mlađe generacije kojima su društvene mreže glavni izvor informiranja, najvjernije biračko tijelo Živog zida je u grupi od 19 do 30 godina.

kracija. Kada populizam jača to znači da nešto nije dobro u predstavničkoj demokraciji, da nešto ne funkcionira. Odnos između političara i građana je

sni na vlasti, a korisni u opoziciji jer ukazuju na probleme koje bi etablirane elite htjele pomeći pod tepih. Sjetite se blokiranja, deložacija, ovrha... Sinčić

U knjizi smo dijelom odstupili od mainstream paradigme da je populizam gotovo isključivo loš, dok je za puno autora on zapravo - zao! Idu tako daleko da kažu da je on suvremeni oblik fašizma. Ne slažemo se s tim, ali priznajemo da može biti loš u određenim segmentima

Populizam bi u pitanje doveo normalno funkcioniranje suvremenih društava, jer ako ukinete ustavni sud, središnju banku i čitav niz institucija, teško će jedno kompleksno društvo funkcionirati. No, treba populizam shvatiti, možda ne kao dobar, ali kao korektiv

Ono što HDZ i SDP na nacionalnoj, a IDS na regionalnoj razini spašava je to što se još nisu pojavili neki dovoljno uvjerljivi populisti. Glavne stranke su sretnije što je odaziv na izbore niži

- Postoji značajan broj građana nezadovoljnih političkom situacijom. Bez obzira na stanje u Istri, jedan dio građana i dalje ne živi dobro, frustriran je dugom vladavinom IDS-a i traže nešto novo. Pritom dio njih ne očekuje da Sinčić i Pernar riješe njihov problem, nego izražavaju svoj očaj. Na državnoj razini 28 godina smjene vlasti HDZ-a i SDP-a te 25, 26 godina vladavine IDS-a na regionalnoj razini nisu donijele građanima ono što su htjeli. Ono što HDZ i SDP na nacionalnoj, a IDS na

regionalnoj razini spašava je to što se još nisu pojavili neki dovoljno uvjerljivi populisti. Glavne stranke su sretnije što je odaziv na izbore niži.

- A njihov odgovor na populiste bit će populistički izričaj, kao kada Plenković zavlada borbom protiv populizma.

- Prije Plenkovića stalno ih je demonizirao Zoran Milanović: "To su opasni tipovi". Ali ako u svom ponašanju ništa ne budu mijenjali, samo će jačati populistički potencijal. Drugi način borbe protiv populizma je da usvoje jedan dio njihovih tema, da ih uvuku ako treba i u vlast i oslabi im potencijal. Evo, bit će zanimljivo promatrati političku budućnost Njemačke i Austrije. Njemačka je stvorila "sanitarni kordon" prema populistima, odnosno veliku koaliciju koja je rekla da ih ne želi blizu vlasti. Austrijski premijer Sebastian Kurz rekao je pak: "Mi idemo u koaliciju s desnim populistima, preuzet ćemo dio tema oko imigracije i implementirati ih, pokazat će da su nesposobni na vlasti i tako se pročistiti". Treća opcija je, po meni najispravnija, a

MOST ĆE SE POKUŠATI BRENDIRATI KAO "POŠTENI HDZ"

PERNAR UDARA GDJE GOD STIGNE

možda i utopistička, da etablirane stranke počnu mijenjati svoje ponašanje, da uvažavaju preferencije građana i počnu donositi učinkovite javne politike: obrazovnu, zdravstvenu, socijalnu... Dakle, nešto što će građani početi osjećati već kroz šest mjeseci ili godinu.

Kerum i Berlusconi

- Koji su tipični primjeri populista u Hrvatskoj?

- Što se tiče stranaka to je svakako Živi zid. Radili smo analizu Sinčića na predsjedničkim izborima 2014./2015. gdje se on pokazao kao školski primjer populističke ideologije. Klasični populist je i Željko Kerum te jedan, sada već zaboravljeni i pokojni političar - don Ivan Grubišić.

- To je iznenađenje! Možda ga nismo prepoznali jer nije bio agresivan u svojoj retorici?

- Za razliku od Kerumovog po-

pulizma, kojeg smo uvjetno nazvali poduzetničkim, kao što je populizam Silvija Berlusconi u Italiji, populizam Grubišića nazvali smo moralističkim ili moralizirajućim. Jer kada analizirate njegov diskurs onda često nalazite da govori o korumpiranim lošim političkim elitama koje su pokrale izmanipulirane hrvatske građane. To je klasičan sastojak "dobar građanin - loše elite", a tome je dodavao i "moral" i "poštenje". Zaista je bio populist pa dolazimo do toga da i među njima postoji razlike - nije isti desni populizam Marine Le Pen u Francuskoj i lijevi Podemos u Španjolskoj,

kao što nije isti nacionalni populizam Milana Kujundžića i socijalni populizam Sinčića.

- Ne spominjete Most u ovom kontekstu.

- Krenuli smo 2015. u istraživanje Mosta s pretpostavkom da su oni klasična populistička opcija i kada smo analizirali intervjue njegovih glavnih lidera vidjeli smo da i oni imaju jako izraženi antielitizam, tu antiestablišment poziciju. Sjetite se Petrova koji je govorio da u Hrvatskoj postoji samo jedna stranka, HDZSDP. Međutim, nisu imali ni blizu toliko pozivanja na narod kao Kerum, Živi zid ili Grubišić. Oni su se više fokusirali na koncept reformi. Pronašli smo 2015. kratak intervju Petrova gdje čak 12 puta koristi riječ "re-

forma", a da uopće ne objašnjava što pod njima podrazumijeva. Mi smo to nazvali "praznim označiteljem". Dakle, političar želi nekim neodređenim pojmom

Populisti nisu protiv sistema

- Sve se češće za populističke stranke kaže da su antisistemske.

- Pogrešno, po mom sudu. Ideja je da populisti ostanu u demokratskom političkom sustavu, ne žele oni rušiti te okvire, ne dovode u pitanje čak ni tržišnu ekonomiju. Antisistemske stranke dovode u pitanje i liberalnu demokraciju i kapitalizam. One su još marginalne stranke širom Europe, komunisti u Grčkoj i Portugalu jesu u parlamentu, a s desne strane to su neonacističke, neofašističke stranke koje ugrožavaju samu demokraciju, traže neki autoritarni poredak. Populisti, u pravilu, nisu antisistemska stranka.

- Tako nazivaju i Pokret pet zvjezdica.

- Kako može biti antisistemska stranka kada je pregovarala s predsjednikom Italije, formirala parlamentarnu većinu i nastavlja funkcionirati u EU-u i u okviru eura?

Etablirani političari na valu populizma

- Spomenuli smo Orbana, svojevrstnu centralnu figura populista u Europi. Kako se on kao etablirani političar uklapa u tu kategoriju?

- Određeni mainstream političari mogu preuzimati dio populističkog stila. Neki mađarski politolozi tvrde da je Orban par excellence populist, a drugi da je to kod njega kombinacija demokracije i mađarskog nacionalizma.

- I Janez Janša je više od 30 godina u vrhu slovenske politike. Pa kakvo je to novo lice politike?

- Da, on je zapravo klasični oblik slovenskog HDZ-a u vrijeme Tomislava Karamarka. A to što je u njegovoj političkoj kampanji sudjelovao Orban, može se svesti pod pitanje političkih saveza.

privući ljude, a svako od nas "upisuje" značenje koje želi. Sve to nas je ipak navelo na zaključak da je Most neki rubni slučaj - jednim dijelom se uklapaju u populizam, a drugim u nešto što postoji u Europi i što se može nazvati "antiestablišment reformskom strankom". Slično češkom premijeru Andreju Babišu i trenutno najjačoj stranci u Španjolskoj Ciudadanos (Građani). U Sloveniji je to Miro Cerar. Kako vrijeme prolazi Most gubi svoj populistički dio - nakon što dva puta uđe u vlast izgubiš argument da nastupaš izvana, i javno se deklarira kao svjetonazorski konzervativna opcija. Most će se po meni pokušati brendirati kao "pošteni HDZ".

Zli bankari

- Na desnici, gdje i spadaju.

- Tako je. Tako će glavni populistički prostor zauzeti Živi zid - nisu bili na vlasti i ne žele se izjasniti o svjetonazorskim pitanjima, jer ne žele rastjerati birače. Pernar i Sinčić u parlamentu nisu htjeli glasati kada se ratificirala Istanbulska konvencija. I to nije bilo bez vraga, jer 50 posto njihovih birača bilo je za ratifikaciju, a isto toliko protiv. Oni igraju klasično populistički.

- U knjizi ste pojmom "opasni drugi" označili fokus populista, a temeljna je podjela lijevog i desnog u tome koga vide kao "opasne druge". U nedavnom intervjuu Pernara

za Glas Istre, ti "opasni drugi" daju se iščitati i u medijima i u bankama, ali i u manjinskim zastupnicima, zastupnicima iz dijaspore... Zaista širok dijapazon "neprijatelja".

- Za Sinčića su na predsjedničkim izborima prije svega "opasni drugi" bili bankari i fi-

Krenuli smo 2015. u istraživanje Mosta s pretpostavkom da su oni klasična populistička opcija i kada smo analizirali intervjue njegovih glavnih lidera vidjeli smo da i oni imaju jako izraženi antielitizam. Međutim, nisu imali ni blizu toliko pozivanja na narod

nancijske institucije i to je klasični primjer socijalnog populizma. Izbjegavao se izjašnjavati na pitanja o manjinama, homoseksualnim, etničkim i drugim. Pernara je pak puno teže klasificirati. Logično je da je protiv banaka i EU-a, ali nije sretan ni s nacionalnim ni drugim manjinama. Pernar udara gdje god stigne.

- Kako to da su kod nas u predizbornim kampanjama izostale teme kao što je imigracija, a na kojoj su se drugdje dobivali izbori?

- To je zanimljivo pitanje i odgovor bi ipak zahtijevao istraživanja. Neki će reći da su imigranti bili kod nas samo u tranzitu, ali imate slučaj Poljske u kojoj također nema imigranata pa su na njima ipak ojačali desni populisti. To što se u Hrvatskoj nije uspjela razviti neka desna populistička opcija koja bi na tragu toga dobivala potporu glasača jedna je od rijetkih pozitivnih stvari iz Hrvatske.

Česti referendumi

- Nije ni predsjednica Grabar-Kitarović cijepljena protiv populizma.

- Da, počela je govoriti o otuđenim elitama i narodu koji je dobar i pošten. Očito smatra da će joj takav diskurs pomoći u osvajanju drugog mandata. U to nisam siguran jer na izborima 2014./2015. odnijela je pobjedu kao predstavnica klasične mainstream stranke desnog centra, a upravo je Josipović u drugom krugu udario u te populističke talambase i protiv HDZ-a i protiv SDP-a, misleći da će tako pridobiti bodove. I izgubio! Predsjednica sada osjeća da su građani nezadovoljni HDZ-om i želi uhvatiti odmak, a pitanje je koliko može biti uvjerljiva u tome jer ona je dio etablirane političke elite. Sinčić je govorio: "Ja se nažalost moram baviti politikom", ona to ne može reći.

- Znači, populisti moraju isticati i tu mesijansku ulogu.

- Da, naročito u južnoj Americi postoji taj osjećaj političara da vode narod i izbavljaju ga od korumpiranih elita, ali ima toga i u Europi. Po mom mišljenju tu su Sinčić i Pernar slabi, posebno kada ih usporedite s Beppom Grillo ili pokojnim Hugom Chavezom. Oni su bili puno više politički proroci.

- Što ćemo s pokretima izvan političke arene, kao što su inicijative Narod odlučuje ili Istina o Istanbulske, a koje itekako zadiru u politiku?

- Populisti zagovaraju često posezanje za instrumentima izravne demokracije, kao što su referendumi. U slučaju oko Istanbulske konvencije radi se o jasnoj svjetonazorskoj podjeli, ali Narod odlučuje je u svakom slučaju populistički pokret gdje se promjene izbornog zakona žele rješavati na referendumu, a glavni im cilj i nije promjena tih nekoliko elemenata zakona, nego dovođenje u pitanje pozicije političkih elita.